

Van vreemdeling tot verdachte?

Ds. E. van den Ham

Schriftlezing: Leviticus 19 : 33 en 34

Inleiding

In enkele tientallen jaren is de Nederlandse houding ten opzichte van vreemdelingen die zich in Nederland vestigen, behoorlijk veranderd. Terwijl in de vijftiger jaren vreemdelingen gastvrij werden opgenomen (Hongaren) en in de zestiger jaren uitgenodigd om naar Nederland te komen (Marokkanen en Turken als gastarbeiders), is de stemming inmiddels schijnbaar geheel omgeslagen. In de zeventiger jaren begonnen de eerste protesten te klinken, terwijl anderzijds vele asielzoekers zich aan de grenzen aan begonnen te dienen. Enig begrip is er nog voor asielzoekers wier leven gevaar loopt door ernstige conflicten; dat begrip geldt niet voor "economische asielzoekers", die proberen te ontkomen aan de armoede in hun land of streek van herkomst.

Verontwaardiging is er bovendien over een gebrek aan inburgering en aanpassing bij tal van "allochtonen". De dreiging van terrorisme, ook in Nederland, leiden bovendien tot een argwanende benadering van moslims in de Nederlandse samenleving. De moorden op Hans van Wieren en op Theo van Gogh en de daaropvolgende onlusten hebben de sfeer alleen maar grimmiger doen worden. Van "samen-leving" lijkt geen sprake. In deze sfeer wordt de vreemdeling snel tot verdachte.

Dezelfde sentimenten die in de maatschappij als geheel worden gehoord, klinken (niet verwonderlijk) ook in de kerk, die zich in onze multiculturele samenleving als een vrijwel geheel blanke kerk van "autochtonen" manifesteert. "Allochtonen" voelen zich dan ook vaak niet thuis in een traditionele protestantse gemeente, ongeacht van welke modaliteit.

Bij alle sentimenten die er leven, is het voor de Christelijke gemeente letterlijk van levensbelang om haar houding te laten bepalen door de Schrift. De Bijbel zal ons niet meteen antwoord geven op alle vragen die er rond de huidige situatie zijn; nog minder een handboek voor het oplossen van de problemen. Maar de vreemdeling is niet onbekend in de Bijbel en wat daar over gezegd wordt, zal als basis moeten en kunnen dienen voor die prediking die wil bijdragen aan de bezinning over deze belangrijke problematiek - een kwestie van ethiek!

Liturgische aanwijzingen

Tekst voor de prediking: Leviticus 19 : 33-34

Aanvangstekst: Psalm 24 : 1

Schriftlezingen: Deuteronomium 24 : 14 – 22

Mattheüs 25 : 31 – 40 (of Lukas 6 : 31 – 38)

Hebreeën 11 : 8 - 13

Wetslezing eventueel Lukas 6 : 27 -45, dan zal dit gedeelte uiteraard niet onder de (andere) Schriftlezingen worden opgenomen.

Psalmen (o.b.) Psalm 105 : 5, 7 en 8; Psalm 119 : 10 en Psalm 146 : 5 en 7.

Psalmen (n.b.) Psalm 105 : 3, 4 en 5; Psalm 119 : 7; Psalm 146 : 3 en 5;

Gezangen Gezang 21 : 5 en 6 en Gezang 291 : 1 en 2.

Tekst en context

De context van dit gedeelte wordt mijns inziens niet zozeer bepaald door het boek Leviticus, maar door het geheel van de Pentateuch, waarin vreemdelingschap een veel voorkomend thema is.

De geschiedenis van Israël is één grote geschiedenis van vreemdelingschap. Niet alleen is het beloofde land voor de aartsvaders het "land hunner vreemdelingschappen" (Genesis 17:8; 28:4 e.a.); zij verkeren ook elders als vreemdeling: in Egypte en in Haran bij voorbeeld. De aartsvaders zijn zich deze positie als vreemdeling zeer bewust. Dat komt tot uiting in hun angst (achtergrond van de vrouw-als-zuster geschiedenissen in Genesis 12, 20 en 26), hun omgang met de inwoners van het land (koop van de spelonk van Machpela, Genesis 23), en de spanningen met de lokale bevolking (zo bij voorbeeld Dina en de inwoners van Sichem, Genesis 34).

De keerzijde van vreemdelingschap, gastvrijheid, blijkt eveneens een belangrijk thema te zijn: zie Genesis 18 en 19. Deze geschiedenis van de aartsvaders wordt voortgezet tijdens het verblijf van het volk in Egypte dat ontaardde in onderdrukking.

Dit alles drukt voorgoed een stempel op de omgang van Israël met vreemdelingen. Zij weten immers zelf wat het is vreemdeling te zijn. Het is Israël dan ook geboden om vreemdelingen "desgelijks te doen als zij gewild hadden dat de mensen hun doen zouden" (Lukas 6:31), ook al is dat in het verleden niet gebeurd. Zelfs wordt uitdrukkelijk gesteld dat de Heere de vreemdeling liefheeft (Deuteronomium 10 : 17-18).

Niet alleen wordt Israël herinnerd aan zijn verleden; ook in het beloofde land blijven de Israëlieten zelf vreemdelingen en bijwoners. Het land is immers het eigendom van de Heere (Leviticus 25 : 23; 1 Kronieken 29 : 15; Psalm 39 : 12)!

De Israëlieten mogen de vreemdeling dan ook niet slecht behandelen, benadelen, exploiteren of uitsluiten van het recht. Er is één recht voor allen! Binnen dit ene recht krijgt de vreemdeling dezelfde rechten als de weduwe en de wees.

Exegese

De vertaling van Leviticus 19 : 33-34 levert geen bijzondere problemen op.

Het verbum *gūr* en het daarvan afgeleide substantivum *gēr* komen vooral in de Pentateuch veel voor. De *gēr* is niet een willekeurige buitenlander (daar worden andere woorden voor gebruikt), maar een vreemdeling die zich voor enige tijd onder de Israëlieten heeft gevestigd. In tegenstelling tot Israëlieten bezit hij geen land (dat immers onder de stammen was verdeeld en via overerving binnen de families bleef). In de toekomst echter zal ook de *gēr* land bezitten (Ezechiël 47:22). Mede omdat hij landloos is, behoort hij overwegend tot de armen, de kwetsbaren, die regelmatig hulp van anderen nodig hebben en die onder de bijzondere zorg van God vallen. De *gēr* geniet rechtsbescherming, maar er wordt van hem verlangd zich aan vrijwel alle wetten van Israël te houden, inclusief het sabbatsgebod en het vieren van de feesten. De LXX vertaalt *gēr* dan ook in vele gevallen met *proselutos*, dit omdat de *gēr* zich aan vrijwel alle godsdienstige en cultische voorschriften van de Israëlieten houdt.

Het verbum *yānā* – vertaald als "onderdrukken" – betekent zoiets als "verkeerd behandelen, met vijandigheid bejegenen, kwaad doen, overlast bezorgen". Tegenstelling tot *yānā* is juist het *liefhebben* van de vreemdeling: *'āhēb*. De vreemdeling zal voor de Israëlieten zijn als de *'ezrah* - "de mens van de bodem" (letterlijk: autochtoon!), de inboorling.

Aanwijzingen voor de prediking

Het is in de inleiding van de preek noodzakelijk om de gevoelens ten aanzien van buitenlanders, vreemdelingen, ter sprake te brengen. Zijn er mogelijk "allochtonen" in de gemeente? Hoe ervaren die het om in de Nederlandse samenleving te functioneren?

Het is waarschijnlijk goed mogelijk om te refereren aan recente voorbeelden van krant, radio of tv – uitspraken van politici, sentimenten die op andere wijze naar buiten worden gebracht.

Waardoor laten we ons als Christen leiden? Want ook van ons wordt een visie gevraagd-sterker, we dragen bewust of onbewust een visie uit. Herkennen we de sentimenten die in de maatschappij tot uiting komen? Zijn we zelf bang voor buitenlanders? Het is belangrijk dat de prediker deze sentimenten niet veroordeelt, maar wel aan de orde stelt!

Waar komen de sentimenten vandaan? Angst voor de Islam als godsdienst van veel "allochtonen"? Het gevoel dat buitenlanders onze welvaart bedreigen?

De Bijbel vertelt ons al vanaf Genesis 12 de geschiedenis van vreemdelingen. Hier kan gerefereerd worden aan de roeping van Abraham, de aartsvaders die vreemdelingen waren met alle gevolgen van dien. Hun angst voor de mensen in wier midden ze leefden, de motieven die hen daar (soms) toe brachten – honger! – en de escalaties die er waren (Simeon en Levi die de mannen van Sichem doodden).

De geschiedenis van de aartsvaders loopt door in de geschiedenis van Israël in Egypte. Daar wordt de angst van de autochtonen die in Genesis 26 : 16 al tot uitdrukking kwam, zo groot dat het uitloopt op zware verdrukking en pogingen om het volk uit te roeien (Exodus 1 : 9, 10). Kunnen we de Egyptenaren begrijpen? Of hebben we die geschiedenis nog nooit zo gelezen? Ook dat is immers mogelijk!

De Heere God blijkt Israël te verlossen. Hij blijkt bovendien niet alleen oog voor Israël te hebben, maar voorgoed oog voor vreemdelingen te hebben. Ook voor vreemdelingen in Israël! Hij herinnert Israël er blijvend aan dat ze vreemdeling zijn geweest en daarom recht moeten doen aan de vreemdelingen in hun midden. Die mogen niet als rechtelozen worden behandeld, maar verdienen bescherming.

Tegelijk wordt de vreemdelingen aangezegd dat ze de wet van Israël (en dus van de God van Israël) hebben te gehoorzamen en volstrekt te respecteren. Gehoorzaamheid aan het ene recht blijkt voorwaarde voor samen-leving.

Zonder een gemakkelijke oplossing voor complexe problemen te pretenderen, kan de Christelijke gemeente niet heen om enkele uitgangspunten in de benadering van de vreemdeling:

- Het ene recht voor vreemdeling en inboorling, allochtoon en autochtoon;
- Het besef zelf vreemdeling te zijn – heeft dat ook maatschappelijke en materiële consequenties?
- Herbergzaamheid – gastvrijheid als navolging van Christus.

Zouden deze uitgangspunten ook tot verdieping van ons *geestelijk* leven kunnen leiden?

Geraadpleegde Literatuur

Ernst Jenni & Claus Westermann: Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, München 1971.

Christopher J. H. Wright, God's People in God's Land, Michigan 1990.

B. Maarsingh, Leviticus, Nijkerk 1974

Victor H. Matthews, Manners and Customs in the Bible, Peabody 1991.

Roland de Vaux, Ancient Israel, Its Life and Institutions, London 1994